

Resandefolkets historia – en kort översikt

Av Richard Magito Brun, fil lic.

Redan 1303 nämner kung Birger i ett dokument en grupp människor som kallas "vagorum dictorum sculara". Dessa latinska ord betyder "de vägfarande som kallas sculara". En del forskare har tolkat ordet "sculara" som en latinsk form av "skojare". Om det är så kan man betrakta dessa vägfarande som det nutida resandefolkets förfäder. Språket romani kan dock dessa skojare inte ha talat. Det folk som talade romani, och som vandrat från Indien till Europa, tycks inte ha nått fram till Istanbul och Grekland förrän 1321 och 1322. Inga tidigare uppgifter om folket från Indien finns någonstans i Europa.

År 1512 berättas det att ett stort följe under ledning av sin anförare Antonius kommer till Stockholm. I dokumenten sägs att gruppen består av "tartare" (tattare) och att de nyanlända till en början blev väl mottagna i Stockholm.

Efter en tid uppstod konflikter med svenskarna och mot slutet av 1500-talet och början av 1600-talet utfärdades kungliga påbud att alla resande skulle fängslas och utvisas ur landet. Under en period gällde att alla män skulle avrättas utan rättegång och kvinnor och barn utvisas.

Under 1600- och början av 1700-talen bedrev Sverige nästan oavbrutet stora krig i Danmark, Tyskland, Polen och Ryssland. Genom värvning av soldater till Sveriges arméer under denna tid är det troligt att många resande/romer från Europas kontinent till sist hamnade i Sverige. Under 1600-talet gjordes en del försök att skapa särskilt ordnande bosättningar för "tattare" i Sverige.

Vid början av 1700-talet, särskilt efter kung Karl XII:s nederlag och de stora krigens avslutande, kan vi genom kyrkböckerna se att det fanns ganska gott om resande i Sverige som levde av att resa runt mellan byar och marknader, där de erbjöd sina tjänster som förtennare, kopparslagare, hästhandlare och djurläkare. Åtskilliga levde också av försäljning av småvaror som prydnadsnålar, broscher, häkator, näsdukar mm. En rätt stor grupp resande på 1700-talet var också kontraktsanställda av glasbruk och pappersbruk som kringresande glashandlare och lumpinsamlare (till papperstillverkning). Vid denna tid blev många resande officiellt upptagna som borgare (fick burskap) i en del av landets småstäder, tex i Vimmerby och Hjo. En resande blev faktiskt borgmästare i Vimmerby. Till de traditionella resandeyrkena hörde också artistyrken som musikanter och akrobater.

Under 1800-talet växte antalet tivolin och cirkusar som drevs av resandefamiljer. Till denna bransch kan vi också räkna skjutbanor, vaxkabinett och menagerier. En påtaglig invandring av nya resandefamiljer från Danmark och Tyskland ägde rum under första halvan av 1800-talet. Från 1860-talet och framåt invandrade en ganska liten grupp zigenare som lämnat Rumänien vid denna tid. Romerna i Rumänien hade hållits som slavar i århundraden i detta land. När slaveriet upphävdes vid 1800-talets mitt lämnade de som kunde Rumänien. Några av dessa familjer hamnade i Sverige. De hade länge inte någon mer omfattande kontakt med de svenska resande, trots att språken har samma gemensamma ursprung. Det råder idag knappast något tvivel om att de resande som kom till Stockholm 1512, och andra resande som kom senare via den svenska krigsmakten, utgör en gren av ett och samma träd, där romerna från Rumänien är en annan gren. Trädets rötter sträcker sig ända till Indien.

Under de många århundraden som de resande i norra Europa och i Norden levte åtskilda från romerna i sydöstra Europa hade språk och livsstil utvecklats på väldigt olika sätt. Det blev därför inget självklart igenkännande när grupperna möttes i Sverige mot slutet av 1800-talet. Det är först i våra dagar som ett mer aktivt samarbete börjat komma igång mellan resandefolket och zigenarna i Sverige.

Under 1800- och 1900-talen skedde en stor avfolkning av landsbygden i Sverige, folk flyttade till städerna samtidigt som nästan en miljon fattiga bönder och torpare emigrerade till USA. Detta innebar stora problem för resandefolket att livnära sig på det gamla sättet med kringresande handel på landsbygden. Under hela 1900-talet har resandefolkets kris vuxit. I början av 1900-talet tillkom en mer intensiv förföljelse grundad på rasistiska idéer. Genom ett särskilt statligt rasbiologiskt institut, och genom flera stora registreringskampanjer ("tattarinventeringar") på 1920- och 1940-talen hotades resandefolkets framtida överlevnad. Tvångssteriliseringar av vuxna och tvångsomhändertagande av resandebarn ägde rum samtidigt som tidningar och filmer piskade upp en hetsstämning mot alla resande. Tidningarna skrev om "tattarplågan" och samtidigt genomdrev nazisterna i Tyskland sin raspolitik med koncentrationsläger och utrotning. Den drabbade där judar, resande och zigenare med samma kraft.

Efter andra världskrigets slut fortsatte ansträngningarna i Sverige att utplåna resandefolkets kultur och livsstil. De resande var en grupp som var oönskad i folkhemmet.

Sedan har det blivit lite bättre.